

PERSONALITĂȚI ALE BUCOVINEI DE ASTĂZI - PAVEL ȚUGUI -

Mihai Iacobescu

*

Există puțini oameni, care, ajunși în amurgul vieții, examinându-și, în taină, cu ochii minții, mulțimea anilor parcurși, efortul necontenit, dificultățile și adversitățile cu care s-au confruntat, încercările și realizările, să poată să-și spună în gând, după o sănătate și longevitate exemplare, că, dacă ar fi să-și reia de la capăt întreg firul existenței lor, ar proceda absolut identic, fără nici o abatere oricât de infimă, fiindcă știu că ei înșiși n-au făcut niciodată nimic împotriva cugetului și îndemnului lăuntric al inimii lor.

Un astfel de om este Pavel Țugui.

El a împlinit recent, în ajunul anului 2000, frumoasa vârstă de 78 de ani. Scrutându-și anii, care nu i-au fost lipsiți de grele încercări și lovituri neașteptate, poate astăzi să constate, în fața tribunalului său interior, propria-i conștiință, că, în pofida vicisitudinilor prin care a trecut este îndreptățit totuși să-și spună, în sine:

- "Cu voință și înțelepciunea necesară am reușit să mă mențin împreună cu familia și prietenii, la limanul obișnuitului, să evit căderea în disperare și dezgust total, salvându-mă, după atâtea suferințe și încercări, prin munca de cercetare și voința de a face ceva bun pentru neamul căruia îi aparțin!"

Oare câți dintre semenii noștri, făcându-și ei înșiși un tainic și cinstit "bilanț" al anilor, pot să-și spună același lucru?

*

Pe Pavel Țugui l-am cunoscut, inițial, prin intermediul scrierilor sale. Prima oară am găsit în rafturile bibliotecii din Alma Mater Sucevensis acele serioase și valoroase *Contribuții la o istorie a mișcării cultural-științifice din ținuturile bucovinene* (Craiova, 1977). Aflând multe lucruri noi în această sinteză, am simțit din rânduri și mai ales printre rânduri că autorul trebuie să fie negreșit din Bucovina. L-am întâlnit apoi, direct, în cadrul unor sesiuni științifice, la Suceava sau la Rădăuți, cu intervenții despre Bucovina.

Mi-a rămas încrustată în inimă o figură distinsă, de bucovinean de la munte, robust, dar sprinten și vioi, cu o față rotundă, netedă, șatenă, deschisă, proaspăt bărbierită, aureolată de un păr alb ca omătul, liniștit și cumpănit la vorbă, cald și convingător, urmărindu-și cu dezinvoltură, dar și cu o anumită tenacitate interioară, fiecare argument. Dintr-o anumită dârzenie firească, pe care-am simțit-o pulsând în gesturile, în vorbele și-n căutătura sa, între felul omului și numele său mi s-a creat în minte, în mod spontan, o legătură organică, fiecare exprimându-l cu claritate pe celălalt: Țugui – ceva mai înalt decât nivelul comun, care se vede peste ceva obișnuit, care nu se poate confunda cu ceilalți. Poate aceasta este numai impresia mea; și ea poate fi subiectivă, ca multe impresii. Numai că, cercetând universul biografiei sale, mi-am întărit convingerea că acest nume provine dintr-o poreclă, ce i se potrivește de minune. El s-a născut și a copilărit la Vicovul de Jos. Acolo există în toponimia minoră o salbă de omonime: Pârâul lui Țugui, Iazul lui Țugui, Poiana lui Țugui. Părinții și bunicii săi erau și ei un fel de Țugui la Vicovul de Jos – erau gospodari de frunte,

aveau o “moșie” mărișoară și toate acele toponime erau pe ocinile lor – măcar că înaintașii mai de demult se stabiliseră la Vicovul de Jos prin veacul al XVI-lea, venind din Transilvania, unde antroponimul Țugui a fost identificat și pe Valea Târnavelor, și în Banat, și în zona Bistriței Năsăud, dar nu lipsește nici în Muntenia.

*

Născut la 1 noiembrie 1921, la Vicovul de Jos, în familia gospodarilor Vasile și Ana Țugui, Pavel a fost primul dintre cei 5 copii: patru băieți și o fată.

Satul natal, cu oamenii, poveștile, snoavele, datinile, întâmplările sale, cu cele patru clase primare urmate în cătunul Remezău, cu alte trei clase la gimnaziul din centrul comunei, l-au îmbogățit și oțelit, cu acele valori adunate la o vârstă fragedă, care devin temelie pentru restul vieții, potențând tot ceea ce se adaugă ulterior. Fiindcă aici, la Vicov, Pavel a învățat să devină și să rămână un Țugui, adică **cineva**, nu chiar un om de rând.

Pe lângă multe zburdălnicii și bucurii ale începuturilor, sfârșitul copilăriei i-a fost grăbit și umbrat iremediabil de pierderea prematură a mamei sale, răpusă de o congestie pulmonară galopantă, îndată după Anul Nou, într-o iarnă cu troiene înalte, cu drumuri înfundate, care l-au împiedicat pe tată să-și poată duce soața la vreun doctor, în târg, la Rădăuți. Rămas orfan, împreună cu ceilalți patru frațiori mai mici, Pavel avea să noteze mai târziu:

- “Această cumplită nenorocire a avut un efect dureros asupra existenței mele: timp de peste un an am trăit chinuitoare coșmaruri, nu puteam dormi, mă copleșise o stare de muțenie... tulburările s-au accentuat, după ce tata s-a recăsătorit, iar prin clasa a VI-a primară a încolțit în mintea mea ideea de-a pleca de-acasă... Am spus bunicii Teodosia nelișiștile mele. Ea mi-a spus că singura cale ar fi să-i cer tatei să mă dea “la școală, mai departe”.

Ceea ce l-a ajutat să meargă “la școală, mai departe” au fost propriile strădanii. La învățătură se remarcase an de an între premianții clasei. Se dovedea un Țugui printre colegii săi. Dar a mai avut și norocul ca la un colocviu, la care au participat, în iunie 1935, absolvenții claselor a VII-a din toate școlile comunelor Vicovul de Jos și Vicovul de Sus, președintele comisiei, institutorul Ion Vicoveanu să-l remarce și să-l aprecieze ca pe un elev deosebit, felicitându-l și cerând să vorbească la sfârșit cu tatăl său. Acest Ion Vicoveanu era un veritabil apostol al satului. Avea o bibliotecă imensă, era abonat la numeroase publicații, fiind – în timpul liber – și un pasionat apicultor, era abonat la toate revistele ce conțineau informații despre creșterea albinelor – inclusiv din Japonia; corespundea cu numeroși cărturari. Și, pe cine puneă el ochii dintre fiii de țărani și-l aprecia drept înzestrat pentru “școală, mai departe”, se făcea luntre și punte, ajutându-l să răzbată chiar dacă era sărac lipit pământului. Așa s-a trezit el chemat, în vara anului 1935, acasă la institutorul Ion Vicoveanu, cu încă alți trei absolvenți a șapte clase, selectați de dânsul, cărora s-a angajat să le dea “meditații” pentru admiterea la liceu.

Ion Vicoveanu – a cărui bibliotecă bogată se află azi la Muzeul Național al Bucovinei, într-un fond de carte special constituit, alături de cele ale altor cărturari bucovineni, între care Al. Leca Morariu, Simeon Florea Marian, Ernest Tarangul etc. – a fost un pion important în adoptarea deciziei lui Pavel Țugui de-a-și continua și căuta destinul “la școală, mai departe”, lăsând în urmă satul cu întreg universul copilăriei.

*

În toamna anului 1935, Pavel Țugui s-a înscris și a reușit cu bursă la Școala Normală de băieți din Cernăuți. Cheltuielile erau însă duble față de cuantumul bursei. Părinții trebuiau să completeze suma necesară și să-i dea și banii pentru toate cele necesare. Cum acasă, la țară, banii se procurau greu, în clasa a II-a de liceu, neprimind banii necesari pentru acoperirea cheltuielilor, directorul Școlii Normale l-a trimis acasă la “coarneau plugului”, deși în primul an de studiu se

clasase printre primii, fiind tot un ... Țugui. Salvarea a venit de la același generos Ion Vicoveanu, care l-a certat zdravăn pe Vasile Țugui, tatăl proaspătului licean, i-a împrumutat banii necesari și l-a trimis iarăși la școala din Cernăuți.

Au fost gesturi omenești pe care Pavel nu le-a uitat niciodată și atunci, ca elev, răspunsul său n-a putut fi decât unul singur: s-a clasat primul la sfârșitul anului al IV-lea de studiu și tot întâiul la examenul de "mică capacitate", care era o condiție obligatorie spre a fi acceptat în clasa a V-a secundară.

În aprilie 1939 consiliul profesoral l-a selectat să participe la concursul național de literatură română și istorie, organizat la București, sub egida Societății Tinerimea Română. Probele s-au desfășurat în București la Liceul "Gheorghe Lazăr". A obținut premiul III. Întâlnirea și cinstirea premianților au avut loc la Palatul Cotroceni, în prezența regelui Carol al II-lea și a unor fruntași ai vieții politice și spirituale interbelice. A trăit una din marile bucurii ale vieții: numele de Țugui i-a fost rostit de față cu suveranul și diriguitorii țării și a apărut și în coloanele presei centrale. Colegii și profesorii de la Cernăuți l-au primit și ei sărbătorește. Pavel Țugui începea să devină un nume rostit cu respect.

Profesorul de limba și literatura franceză, Georges Dementhon, francez get-beget, l-a convins să participe la 21 mai 1939 și la concursul de limbă și literatură franceză, organizat pentru toți elevii liceelor din Bucovina sub auspiciile Misiunii Universitare Franceze. Competiția s-a desfășurat la Cernăuți, în fața unei comisii de profesori de limbă și literatură franceză din Iași și Cernăuți. Surpriză! Surpriză mare și bucurie nouă! A obținut premiul al II-lea, dar, mai înalt decât premiul propriu-zis a fost faptul că fruntașii elitei intelectualității cernăuțene l-au încurajat cu cele mai alese sentimente de prețuire și admirație. I s-au deschis uși nebănuite; l-au primit cu dragoste și interes aparte numeroși oameni de seamă din capitala Bucovinei – care, după 144 de ani de cultură austro-germană, în timpul ocupației habsburgice, manifestau, acum, o vădită orientare și simpatie compensatorie pentru asimilarea și difuzarea spiritualității franceze. Între alte consecințe imediate ale succesului său la ambele concursuri vom menționa numai două. Savantul astronom Constantin Pârvulescu (1890-1945) – cunoscut și remarcat în lumea științifică interbelică pentru cercetările și descoperirile sale în domeniul astronomiei stelare (*Asupra roiurilor globulare de stele și relațiile lor în spațiu*) – care era atunci profesor universitar la Cernăuți, l-a primit în mediul său familial, rugându-l să devină "meditatorul" unui fiu al fratelui său, membru al Curții de Casație din București, însă a cărui familie locuia la Cernăuți. Vizitele și ceasurile trăite în casa acestuia i-au prilejuit un fructuos și bogat dialog intim cu omul și savantul Constantin Pârvulescu, democrat convins, mare prieten al Franței, militant împotriva nazismului, dar, mai presus de toate, un model de cinste, perseverență și răvnă benedictină în urmărirea și slujirea idealului său de viață. "Acest om - nota ulterior Pavel Țugui – mi-a picurat în suflet, la vârsta de 17-21 de ani, idei și îndemnuri, pe care mu le-am uitat niciodată".

În vacanța mare, din vara anului 1939 a primit acasă, la Vicov, două lăzi mari cu cărți, una de la Fundația Culturală din București, cea de-a doua de la Paris. Această lume a cărților i-a rămas, pentru tot restul vieții, apropiată și dragă, ca o ființă dătătoare de puteri tainice, de îndemnuri și încredere în el însuși.

Dar, cursul normal al vieții a fost învolburat și întunecat de urgia războiului. Invadarea Poloniei de către nemți și bolșevici. Asasinarea primului ministru Armand Călinescu. Căderea Europei de Vest și a Franței. Ultimatumul sovietic. Ocuparea nordului Bucovinei, a ținutului Herța și a Basarabiei. Prăbușirea României întregite. Convoaiele de refugiați din teritoriile cedate sub amenințarea forței și a războiului. Intrarea României în război în speranța redobândirii și eliberării teritoriilor cotate.

În anul școlar 1940/1941 Pavel Țugui și-a continuat studiile la Școala Normală din Șendriceni-Dorohoi. Apoi a revenit, în anul următor, la Cernăuți. Succesele au alternat cu surprizele

foarte diverse: premiant între absolvenții clasei a VII-a, dar și înțemnițat vremelnic pentru acuzația de a fi oferit hrană unor evrei din ghetou; apoi examenul de capacitate, la care s-a clasat pe locul doi, cu media 9,33; pe urmă, repartizarea și plecarea într-un regiment din Basarabia, la Bălți; despărțirea de profesori – Constantin Loghin, Emilian Goraș, Alois Grigorovici, Otto și Ipolit Tarnavski, Georges Dementhon etc. – cu acel sentiment al pierderii unor prieteni, îndrumători și confesori, dar și cu convingerea că, prin ceea ce au lăsat în inima și cugetul lui, foștii săi dascăli continuă să-l însoțească și să-l sfătuiască în continuare, că devenirea, împlinirea sa viitoare se află în taină și sub înrăurirea lor.

*

Evenimentele de la 23 august 1944 l-au aflat în zona Crișului, la Sebeș, ca elev-sergent la Școala Militară de ofițeri de la Ineu. A participat la luptele îndârjite pentru eliberarea Transilvaniei. A fost integrat în unități mixte, româno-sovietice, continuând lupta și pe teritoriul Ungariei. Pentru faptele sale de arme a primit medalia “Bărbăție și Credință”. S-a dovedit ca ostaș un fruntaș între ceilalți, un Țugu. După capitularea Germaniei, abia la 14 mai 1945, a fost lăsat la vatră, cu gradul de sublocotenent.

A găsit acasă o situație jalnică: “Populația județului – scria el – era înfometată. Bântuia tifosul exantematic. Pretutindenii – mizerie, foamete, păduchi, boli”. Față de perspectivele sumbre ale țării – învinsă, ocupată, împovărată de obligațiile față de noii stăpâni – oamenii reacționau diferit. Majoritatea se resemna. Unii, puțini la număr, dintre cei cu funcții înalte sub Antonescu sau dintre cei mai bogați, își luaseră tălpășița spre Occident, odată cu retragerea nemților. Alții, câțiva dintre foștii legionari, se grupaseră în faimoasele “sumane negre”, organizând noaptea, venind din munți, atacuri împotriva noilor autorități și a trupelor de ocupație.

Ce era de făcut? Să devină un resemnat, un mizantrop, un om pe care nu-l interesează nimic, un cadavru viu? Să se revolte și el, să ia calea codrilor, să adopte haiducia, în plină epocă modernă, într-o țară înșesată de trupe sovietice, nu însemna o sinucidere? Să cârțești împotriva noilor direcții politice, instaurate și protejate de baionetele ocupanților, când orice suspect era urmărit, ridicat și anihilat de un aparat represiv în continuă creștere?

Pavel Țugu a ales, temerar, o altă soluție: să se înroleze între cei cu putere de decizie! Numai astfel nu devenea suspect și putea acționa. Să între între cei chemați să rezolve ei înșiși treburile. Chiar să conducă. Să fie folositor obștii. Să rămână credincios conștiinței sale, îndemnului lăuntric de-a nu face decât ceea ce-l îndeamnă cugetul că este folositor lui însuși, neamului său. Să rămână fidel crezului pe care i l-au sădit în adâncurile ființei sale părinții, școala de la Vicov și de la Cernăuți!

Era învățător. Sublocotenent în rezervă. Fiu de țăran. Apreciat, cunoscut în zonă. S-a înscris în Frontul Plugarilor. Cu râvnă, perseverență, modestia și vrednicia, care îi erau caracteristice, nu putea să nu răzbată, să fie și să rămâie un Țugu.

S-a implicat direct și curajos în soluționarea unor neajunsuri: să aducă din alte zone și să împartă la săteni porumb, gaz lampant, semințe, alimente, lemne de foc și de construcție, diferite alte ajutoare.

A fost chemat la Comitetul Județean al Frontului Plugarilor. A fost cooptat în “Consiliul politic” al Prefecturii Rădăuți – alături de poetul Eugen Frunză, fost combatant și el pe frontul de apus și de dr. Nandriș, care conducea sectorul sanitar și era un om de mare prestigiu, originar dintr-o familie de țărani, de lângă Cernăuți.

În iulie 1945 a participat la Congresul Frontului Plugarilor. A fost citat și remarcat de către unii lideri între care Mihai Ralea, Vasile Râșcanu, Petru Groza. Ulterior, a intrat și în P.C.R. Gândea că e mai bine să fii între cei care hotărăsc, decât înafara lor. Chemat să-i învețe pe alții, era decis să

învețe și el neconținut. Și-a dat examenele de diferență și bacalaureatul la Liceul “Eudoxiu Hurmuzachi” din Rădăuți. Apoi s-a înscris la Facultatea de Drept la Iași.

În luna mai 1947 a fost avansat și transferat la București. După cinci luni de cursuri și examene – printre profesori i-a avut pe omul politic Lucrețiu Pătrășcanu și istoricul Vasile Maciu – a urcat și s-a consolidat pe diverse trepte în ierarhia structurilor centrale: instructor la Secția de Propagandă a CC al PMR, șef al Secției de Literatură și Artă, locțiitor al ministrului culturii, șef al Departamentului Artelor, Muzeelor, Monumentelor istorice și Învățământului Artistic.

A intrat în contact nemijlocit cu o galerie extrem de diversă de oameni: poeți, scriitori, dramaturgi, artiști plastici, actori, compozitori, din generații și medii sociale diferite, cu mentalități, veleități, opțiuni politice, concepții tot atât de diverse. Cu unii s-a împrietenit, a încheiat și păstrat relații strânse, amicale. Pe alții i-a apărut și ajutat. Față de alții s-a delimitat, s-a îndepărtat sau a rămas rezervat. A încercat să învețe din contactul cu fiecare, ca dintr-o carte imensă, cu o mie și una de pagini diferit scrise. Atent, prudent, perseverent s-a străduit să-și rămână credincios și idealului de cinste, omenie, dreptate, cu care plecase de acasă, din școală, călăuzit și ținut de instinctul acela al răzeșilor de la Vicov, care credeau în munca lor, în lucrul bine făcut. Fără a aștepta aclamații sau compensații, s-a folosit de poziția ce-o avea în ierarhia celor ce hotărau și influențau asupra destinului a zeci, sute și mii de oameni dintre care, unii, aflați atunci în amurgul vieții lor, precum Arghezi, Blaga, Călinescu, titani ai vieții spirituale românești respingeau cu vehemență, direct sau indirect, canoanele aberante ale dogmatismului, proletcultismului, stalinismului, totalitarismului.

Evocând – pe baza documentelor de epocă – relațiile sale cu Arghezi, Blaga și Călinescu, modestele sale contribuții la reabilitarea și integrarea creațiilor acestora în viața culturală a acelor ani încercați de dificultățile și adversitățile politicii de stalinizare, Pavel Țugui avea să scrie într-una din numeroasele sale lucrări, *Amurgul demiurgilor* (1998): “Destinul a vrut să le fiu contemporan, să-i iubesc, citindu-le operele, apoi să trăiesc în preajma lor, să-i cunosc ca oameni de geniu și la bine și la rău, să-i stimez și să-i admir pentru inepuizabila forță de muncă, dragostea lor nemărginită pentru locuitorii României... Ei au înțeles și au dezvăluit cu onestitate și geniu, atât virtuțile, cât și viciile neamului de oameni de pe țărmurile noastre... Am avut prilejul ca, în momentele dificile din viața acestor Titani ai culturii românești, să înțeleg suferințele și nedreptățile impuse de detractorii și dușmanii lor, cu puterile mele modeste să fac ceva, oricât de neînsemnat, pentru risipirea lor. Tot ce-am făcut, bine sau rău, a pornit din conștiința responsabilității și datoriei față de cultura românească, din prețuirea sinceră, nedisimulată, față de făuritorii ei”¹.

Una din coordonatele majore care i-au caracterizat și aureolat viața, activitatea, personalitatea lui Pavel Țugui, se referă tocmai la acest aspect major: să te lupți cu impostorii și detractorii, într-un regim arbitrar, totalitar și să încerci, prin toate mijloacele și cu toată energia ființei tale **să faci bine**, folositor semenilor tăi, neamului tău.

În acest scop, distingând valorile de nonvalori, sfidând numeroase indicații de factură stalinistă, proletcultistă, Pavel Țugui i-a ascultat și ajutat pe unii dintre marii creatori din generația vârstnică, Arghezi, Bacovia, Blaga, Hortensia Papadat-Bengescu, George Călinescu etc. sau pe unii dintre tinerii talentați dar ostraciizați sau înlăturați sub cele mai nedrepte pretexte. A acționat pentru restructurarea repertoriilor instituțiilor de artă, teatre, opere, filarmonici etc., în sensul reluării și valorificării lucrărilor clasice, românești și universale, diminuând din programe pseudocreațiile “realismului socialist” sovietic. A inițiat reorganizarea și modernizarea Muzeului Bruckenthal din Sibiu, înființarea Muzeului de Artă din Craiova, preluarea și amenajarea, cu o amplă funcționalitate de cercetare și vizitare a Palatului Culturii din Iași, restaurarea și inaugurarea a zeci și zeci de monumente de istorie, de artă și de cult, în capitală și în provincie. Unele inițiative au vizat direct readucerea în atenția generațiilor postbelice a tezaurului de valori artistice și culturale, din unele provincii istorico-geografice puse pe nedrept la index – cum era și cazul Bucovinei: sărbătorirea

centenarului “Ciprian Porumbescu”, instituirea concursurilor corale și instrumentale, crearea Ansamblului de Căntece și Dansuri Populare “Ciprian Porumbescu” la Suceava, continuarea și definitivarea lucrărilor de restaurare a Catedralei Ortodoxe din Rădăuți, finanțarea și înființarea Muzeului Tehnicilor Populare din Rădăuți și a Muzeului Arta Lemnului la Câmpulung Moldovenesc, trecerea la înfăptuirea celei mai ample opere de restaurare, conservare și ocrotire a valorilor naționale și universale din patrimoniul cultural al fostelor regiuni Suceava, Neamț, Iași etc. Ca șef sau membru influent al Comisiei Monumentelor Istorice a urmărit și sprijinit direct, timp de peste un deceniu restaurarea complexelor mănăstirești Putna, Sucevița, Moldovița, Voroneț, Humor, Arbore, Dragomirna, Cetatea de Scaun și Curtea Domnească de la Suceava, fixarea și respectarea zonelor de protecție ale acestor monumente. A sprijinit ridicarea și afirmarea unei largi pleiade de creatori talentați din Bucovina, între care poeții Teofil Lianu, Iulian Vespa, Traian Chelaru, Dragoș Vicol, scriitorul George Sidorovici, muzicologii Liviu Rusu, Ștefan Pavelescu etc. sau reabilitarea și ajutorarea unor personalități bucovinene din generația vârstnică, precum pictorul Löwendal, istoricii Ion Nistor și Teodor Bălan, profesorii Leca Morariu, Nicolae Grămadă, Milan Șesan, Ionel Negură, Vasile Grecu, A. Ștefureac etc.

Dar invidia, intrigile, mașinațiunile unor ariviști n-au întârziat să se arate. Inițial în forme ocolite, voalate, apoi violent, brutal, fără scrupule. La verificările membrilor de partid din 1949 “tovarășii” i-au formulat o simplă întrebare: de ce, ca elev la Școala Normală din Cernăuți, în decembrie 1941 a condamnat ocuparea și anexarea Basarabiei, a părții de nord a Bucovinei și ținutul Herța, de către URSS? Apoi, cum prin poziția sa fermă, prin inițiativele sale îndrăznețe, prin preocupările sale pentru revenirea la valorile tradiționale și clasice îi deranja și leza în “autoritatea” lor pe mulți sus-puși activiști și proletcultiști, în 1960, brusc, ca un trăsnet din senin, Pavel Țugui a fost înlăturat din funcția de șef al Secției de Știință și Cultură al CC al PMR, exclus din partid, fără a fi nici măcar discutat în organizația de bază, cum prevedea statutul. Motivul? A dovedit “concepții revizioniste”, are “idei naționaliste”, manifestă “liberalism”. La aceste acuzații se adăugau niște scrisori anonime, în care “foștii colegi” îl învinuiau că, în 1941-1943 avusese la Cernăuți, “manifestări naționalist-șovine și antisovietice, publice” și păstra încă legături clandestine cu colegi “foști legionari”.

Înlăturat și de la Universitatea București, unde era cadru didactic asociat, scos din locuința proprie, purtat prin tot felul de anchete la diverse organe de securitate ale sectorului Rahova, rămas fără mijloace de subzistență, Pavel Țugui a traversat o perioadă foarte dură, luând contact cu cealaltă față a regimului – cu aparatul represiv și procedeele arbitrare inumane, aberante – când foștii săi colaboratori au încercat să-l strivească, după ce slujise aceluiași regim cu onestitate un deceniu și jumătate.

*

Începea o nouă etapă în evoluția lui Pavel Țugui. Trebuia să nu se lase înfrânt. Să reia aproape totul de la capăt. Să părăsească structurile politice care-l excluseseră. Dar, nu pentru greșeli, ci – spre cinstea sa – pentru merite. Trebuia să-și completeze și consolideze poziția profesională – aceea de slujitor al școlii, la care, într-un anume fel, renunțase ademenit, în 1945, de cariera politică.

Cu dârzenia țăpănarilor de la Vicov, obișnuiei și căliți cu greutatea și adversitățile de tot felul, Pavel Țugui nu s-a gândit nici o clipă să depună armele. La 39 de ani s-a apucat – cu o aviditate și conștiinciozitate pilduitoare – să învețe. În toți anii, cât se aflase în structurile politice scrisese sute de articole și studii – de istorie literară. Domeniul său predilect devenise deja filologia. Între 1961-1965 s-a înscris la Universitatea din București și a urmat cursurile Facultății de Litere, pe care a absolvit-o cu media 9,75, ca un Țugui între colegii din promoția sa. S-a înscris apoi și la doctorat, la prof. univ. dr. docent Al. Piru.

Cu începere din 1965 s-a angajat, prin concurs, lector la Universitatea din Craiova. În 1972 și-a susținut teza de doctorat, cu o lucrare monografică, închinată lui Grigore H. Granda, - care, împreună cu ale sale *Scrieri* – apărea în Colecția Restitutio, la Editura Minerva în 1975. După obținerea doctoratului, devenea, prin concurs, conferențiar, titularul cursului de literatură română contemporană. Deținând și funcțiile de redactor responsabil și secretar de redacție la “Analele Universității” din Craiova începea să editeze, între anii 1971-1982, nu mai puțin de zece volume din seria “istorie, filologie, geografie”, devenită apoi “științe filologice”. La aceasta se adăugau, an de an, propriile sale lucrări științifice, de istorie literară.

Destinul lui Pavel Țugui reîntrase, oarecum, pe făgașul unei vieți și activități normale. Munca la catedră îi aducea satisfacții, împliniri, bucurii. Se luptase cu dârzenie să-și clarifice, în 1967 – 1968, și situația politică. N-ar fi putut intra în învățământul superior și nici obține “avizul” să-și dea doctoratul fără să fie ... membru de partid. Fusesse nevoit să ajungă în audiență chiar la secretarul general, la Nicolae Ceaușescu și să obțină o ... confruntare cu doi “foști” colegi, care și de această dată, ca și cu câțiva ani în urmă, îl acuzau că în 1941 vorbise la Cernăuți, în public, la o serbare școlară, contra URSS, iar în 1939 intrase în legătură cu un elev legionar. Concluziile anchetei întreprinse de colegiul de partid fuseseră clare: “pedepsit pe nedrept”. A cerut ca hotărârea colegiului de partid să se publice în “Scânteia”. I s-a refuzat cererea. I s-a propus să reîntre în Consiliul Culturii. A refuzat, preferând munca la catedră.

În martie 1979 postul de conferențiar i s-a transformat în post de profesor. S-a înscris la concurs. Comisia centrală, prezidată de Elena Ceaușescu i-a respins dosarul pe motive ... politice. A reînceput lupta. A cerut și reușit să intre, din nou, în audiență la Nicolae Ceaușescu. Dosarul i-a fost primit și analizat de o comisie de specialiști. În septembrie 1979 devenea profesor. Era și șef al catedrei de literatură română și universală.

În primăvara anului 1984, când Pavel Țugui încă nu împlinise anii de pensionare, rectoratul Universității din Craiova a primit dispoziție de la secretarul general al partidului, Nicolae Ceaușescu, să-l înlăture de la catedră și să-l treacă, eventual, la un serviciu administrativ. Noua acuzație suna astfel: a ridiculizat cultul personalității, declarând public, la orele de cursuri și seminarii că “liderii partidelor și statelor nu trebuie să accepte să li se facă statui câtă vreme sunt în viață: aprecierile trebuie să le facă generațiile viitoare!”...

Detractorii au reușit să-l înlăture de la catedră, privându-l de posibilitatea de-a rămâne profesor consultant – la care l-ar fi îndreptățit bogata-i activitate. Sentința pusă în aplicare în 1984 a rămas, pare-se, definitivă. Intervențiile lui Pavel Țugui – după evenimentele din decembrie 1989, la conducerea Universității din Craiova, la ministrii învățământului și justiției și chiar la președintele Ion Iliescu – au rămas fără răspuns.

Pavel Țugui ar fi dorit o clarificare și reabilitare morală și profesională. El are credința fermă că timpul va aduce lumina cuvenită. Primele semne, care îi întăresc această nădejde sunt legate de alte două momente dureroase. În 1955, câțiva foști legionari, organizați în acele “sumane negre” i-au asasinat un frate, pe Petru Țugui, care a refuzat să le devină informator. Unul dintre asasini și-a mărturisit, în 1982, crima, pe patul morții. În 1962 a fost ucis – după ce a fost supus torturilor draconice, cu șocuri electrice – un al doilea frate, Ilie Țugui, ofițer la Târgu Mureș, care trimisese o scrisoare la “Scânteia”, protestând împotriva intențiilor unor diriguitori ai comunei sale de-a face ... colhoz la Vicovul de Jos – când pământul gospodariilor rămăsese dincolo de noua frontieră, stabilită arbitrar de sovietici, după ultimatumul din iunie 1940 și apoi prin tratatul de pace din 1947. În cazul fratelui Ilie Țugui, ofițerul, în 1995 s-a făcut lumină: Curtea Supremă de Justiție l-a reabilitat post-mortem.

Scrutându-și anii, cântărindu-și cu ochii minții viața, strădaniile și împlinirile, Pavel Țugui ar avea, astăzi, toate argumentele să constate că, în pofida înfrângerilor temporare, cel care a ieșit biruitor a fost el însuși.

A fost ca o pasăre, care nu și-a frânt niciodată cele două aripi – familia și idealul, care i-a animat și înaripat clipele sale de răgaz, cercetările în domeniul istoriei literare, activitatea cărturărească.

Familia i-a fost un prim reazem de nădejde. S-a căsătorit în vara anului 1948 cu Stela Cecilia, fiica foștilor săi dascăli, Elena și Ilie Spănu, de la școala primară din Remezău. “Împreună – constată astăzi Pavel Țugui – am reușit să ne organizăm propria noastră familie, să învingem multe greutăți, neprevăzute în viața de zi cu zi”². Când și-a început cariera în București, a stat inițial în gazdă la unchiul Stelei: Nicolae Spănu, avocat. Când, în 1960, a rămas fără serviciu și fără nici un venit, părinții de la Vicov și rudele din Rădăuți i-au sărit în ajutor, trimițându-i pachete cu ceea ce puteau.

Casa i-a fost și rămas un liman al liniștii și fericirii. Cei doi copii sunt astăzi și ei oameni cu rost la casele lor: feciorul, Vasile Țugui, a urmat Conservatorul și este profesor de violoncel și muzică de cameră la Universitatea de Muzică din București, iar fiica, Anca Mănoiu este psiholog-cercetător științific la Institutul de Gerontologie “Ana Aslan”³.

Activitatea publicistică, aproape 200 de articole și studii, note și recenzii, ca și cele peste 20 de cărți publicate, în majoritate de istorie literară, la care se adaugă altele rămase în manuscris, formează axul principal, rațiunea existenței sale, pârgia tainică și durabilă, care i-a dat echilibru și rezistență în fața intriganților, detractorilor, impostorilor, tuturor celor care au încercat să-l elimine în mod arbitrar și fără scrupule.

Ca unul care a învățat neconținut, atât de la oameni cât și din cărți, Pavel Țugui s-a simțit dator să-și aștearnă atent și consecvent propriile gânduri și simțăminte în bronzul slovelor – scrisul fiindu-i eliberare și consolare, refugiu și revoltă, armă și cântec, sens și răsplată pentru clipa efemeră, talisman al forței sale interne.

De aproape cinci decenii Pavel Țugui e mereu prezent în publicațiile centrale sau zonale, fie cu unele opinii și evaluări despre viața culturală a țării⁴, fie, mai ales cu contribuții de istorie literară – semnalarea, publicarea și comentarea unor manuscrise rămase de la Lucian Blaga⁵, Vasile Alecsandri⁶, Tudor Arghezi⁷, Mihail Sadoveanu⁸, Al.O. Teodoreanu⁹, Mihail Sorbul¹⁰, Teodor Bălan¹¹, Iulian Vesper¹² etc., date și fapte semnificative referitoare la viața lui George Bacovia¹³, Gala Galaction și N.D. Cocea¹⁴, Camil Petrescu¹⁵, Ion Pillat¹⁶, Ilarie Voronca¹⁷, Lucian Blaga¹⁸ și mulți alții. Numeroase articole și studii ni-l recomandă pe Pavel Țugui ca pe un pasionat și riguros cercetător al arhivelor literare, al publicațiilor vremii, al relațiilor dintre scriitori, al atitudinii lor față de unele probleme cardinale ale societății, vieții, creației etc. Uneori, analiza sa stăruie asupra unor publicații ignorate sau uitate de istoria literaturii române și dezvăluie semnificația majoră a acestora – cum e cazul cu “Foaia Societății pentru literatura și cultura română în Bucovina” (1865-1869)¹⁹. Alteori, întreprinde investigații migăloase, de o impresionantă acribie științifică, pe textul unor documente demografice, rămase până azi insuficient cercetate și interpretate, așa cum a procedat cu recensământul din 1772-1774, efectuat în timpul ocupației rusești, ajungând la concluzii de o mare noutate și relevanță, despre structura etnică a populației din ținuturile de nord ale Moldovei, care au format ducatul Bucovinei²⁰ sau despre situația ceangăilor²¹.

De la studii și articole de istorie literară propriu-zisă, domeniu predilect, în care corectează și completează date și momente biografice²², explică enigme²³, prezintă “dosare” ale unor romane celebre²⁴, se angajează curajos în polemici, ca în “cazul Blaga”²⁵, Pavel Țugui trece dezinvolt la analiza unor expoziții de artă, cum e aceea a marelui Brâncuși²⁶ sau la prezentarea operei pictorului bucovinean Lövendal²⁷ ori fixează coordonate ale dezvoltării folcloristicii și etnografiei românești

pe durata unui deceniu²⁸ sau contribuția filologilor bucovineni la dezvoltarea și clarificarea unor probleme ale ortografiei românești²⁹, între anii 1864-1869.

Fără a ne propune să epuizăm întreg evantaiul tematic al studiilor și articolelor sale – ceea ce ar fi și imposibil – vom reține doar câteva coordonate definitorii: erudiția autorului, preocuparea de-a aduce informații sau opinii noi, respectul pentru adevărul istoric, pentru creator și pentru cititor în același timp, sinceritatea și atitudinea constructivă dovedite în clarificarea, corectarea sau completarea unor concluzii deja consacrate, interes pentru logica și forța argumentației, dublate de un stil îngrijit, elevat, elegant, accesibil deopotrivă specialiștilor și cititorilor de rând.

Aceste calități apar cu și mai multă pregnanță în cărțile sale, sporite de iscusința cu care autorul știe să îmbine detaliile în cadrul unor sinteze ample, priceperea de-a le selecta și organiza, de-a interpreta și prezenta subiecte vaste sau aspecte majore, care se cer elucidate.

Sub raport tematic, aceste cărți ar putea fi compartimentate, din motive didactice, astfel: lucrări cu caracter pedagogic, monografii închinare vieții și activității unor scriitori, spre a le fixa, pentru prima oară, locul și rolul în cultura românească; alte contribuții la istoria literaturii sau culturii.

Ca învățător prin formație și destinație inițială – deși a funcționat puțină vreme la școala primară din satul natal – Pavel Țugui a elaborat și publicat, fie singur, fie în colaborare, trei culegeri de texte literare și didactico-științifice – o culegere pentru clasele I-V, care a cunoscut două ediții³⁰, apoi, în două volume, o lucrare pentru clasele I-II și, o alta, pentru clasele III-IV, apărute la scurt interval³¹ și care au devenit instrumente utile pentru învățători și elevi în deceniile al optulea și al nouălea. În aceeași categorie – ca instrument de lucru pentru studenții de la filologie și pentru profesorii de limba și literatura română – dar și ca lucrare, care definește un domeniu reprezentativ al activității lingvistului Iorgu Iordan este volumul *Limba română literară – Studii și articole*³².

Dintr-o a doua categorie – monografii dedicate vieții și activității unor scriitori, spre a le fixa mai complet și mai nuanțat locul și rolul în cultura română – consemnăm: două volume lui Grigore H. Grădăraș, prima, *Scrieri* (1975)³³, cea de-a doua – *Omul și opera* (1977)³⁴, cea dintâi, apreciată de specialiști ca o “ediție excelentă”³⁵ și “un act de justiție literară” pentru un scriitor care nu trebuie uitat³⁶, este completată de “o monografie asupra vieții și operei aceluiași scriitor” care “se bazează pe lectura întregii opere, a scrierilor despre autorul cercetat” și “monografia se citește cu interes și cu folos, cu impresia că multe lucruri noi despre autorul *Miosotisului* nu prea sunt de așteptat de acum încolo”³⁷.

O semnificație similară o are volumul închinat scriitoarei Alice Călugăru³⁸ – care reprezintă “cea dintâi ediție completă din scrierile literare” ale acesteia, lucrare care “pe lângă seriozitatea literară a textului – scria Z. Ornea în “România literară” – se impune a fi relevantă și prin rigoarea compartimentului de note, unde aflăm toate informațiile necesare”³⁹. Despre aceeași lucrare Al. Piru nota că “Prefața lui Pavel Țugui, de peste 60 de pagini este o micromonografie a scriitoarei româno-franceze”⁴⁰.

Pe aceeași linie, a cunoașterii operei literare a unor nume mai puțin cunoscute și sonore, și, totodată, ca un act justițiar ce se cerea împlinit, el ne restituie – în colaborare cu profesorul Constantin Matei – după toate criteriile riguros științifice creația unui mare poet oltean, Dumitru Ciurezu, *Sus la nunta stelelor* (1994), cu o postfață de Al. Piru⁴¹, fapt apreciat de specialiștii de astăzi ca exprimând și “experiența profesorului universitar Pavel Țugui, apărător și susținător al valorilor literaturii noastre, într-o perioadă întunecată a ei”⁴².

Alte lucrări se constituie în contribuții majore la pregătirea unor ediții exhaustive pentru colecția “Mari scriitori români”: este și cazul volumelor scoase în 1990 din opera lui A.E. Baconsky, *Scrieri*, vol. I *Poezii* și vol. II *Proză*, apreciate de istoricii literari drept “o apariție editorială de excepție”, însoțite de un tablou cronologic “de o rară minuție”⁴³, conținând “corecții majore de optică și o copioasă recompensă pentru efortul de a-l reciti pe A.E. Baconsky”, Pavel Țugui

pregătind și îngrijind această ediție, “cu un devotament apologetic, în sensul bun al cuvântului”⁴⁴. Cum în volumul de proză era inclus și romanul său *Biserica Neagră* – puțin cunoscut și imposibil de publicat până în decembrie 1989, dar apreciat de acad. Eugen Simion ca “o primă încercare la noi de a pune dictatura de tip stalinist într-o parabolă atroce împinsă deliberat spre un grotesc enorm”⁴⁵ – Pavel Țugui l-a publicat într-o a doua ediție, însoțită de “Câteva lămuriri”⁴⁶, pentru descifrarea cât mai exactă și dreaptă a semnificației acestui roman, scris în urmă cu 20 de ani, și a locului său în creația acestui mare poet.

Dintre lucrările care pun în lumină coordonatele necercetate ale activității unor mari personalități ale culturii noastre o însemnată excepțională au cele trei volume ale lui Lucian Blaga⁴⁷, *Din activitatea diplomatică. Rapoarte, Articole, Scrisori, cereri, telegrame. Din anii 1927-1938*, apărută în 1995. La apariția acestei monumentale lucrări, cotidianul “Adevărul” scria: este “un act de restituție culturală ce poate fi calificat drept excepțional”, fiindcă “este o lucrare fundamentală sub raport documentar despre cei mai necunoscuți ani din viața lui Lucian Blaga”⁴⁸.

Într-adevăr, documentele inedite încorporate în cele trei volume acoperă peste 11 ani din activitatea diplomatică foarte complexă a poetului și filosofului la legațiile României din Varșovia, Praga, Berna și Viena, dezvăluindu-ne, așa cum apreciază Pavel Țugui într-un dens și amplu *Cuvânt înainte* “aspecte importante ale activității lui Lucian Blaga, ale gândirii și opțiunilor sale social-politice, dar și artistice, inclusiv contribuția lui la cunoașterea țării noastre, a culturii și artei românești peste hotare”; aceste documente “relevă patriotismul și umanismul” poetului ca “principii fundamentale ale activității lui în străinătate”, pun în lumină “o trudă imensă, sisifică, capacitatea pluridimensionată în organizarea serviciului de presă, iscusită drămuire a timpului disponibil, dezinvoltura intelectuală a geniului blagian, în stare, ca și Eminescu sau Arghezi, să cumuleze în propriul “laborator” probleme atât de felurite, precum zămisirea unui poem, redactarea unui eseu sau studiu filosofic, compunerea unei drame, răsfoirea presei elvețiene sau austriece (deseori citirea ei atentă!), redactarea și revederea rapoartelor, regizarea nenumăratelor întâlniri și convorbiri cu oameni de cultură, ziariști, politicieni străini, corespondență neîntreruptă cu superiorii săi de la București, vizite la redacțiile unor publicații, audierea unor concerte și emisiuni radiofonice, lectura presei românești, participarea la manifestări artistice, conferințe etc... și excursii pentru relaxare”⁴⁹ fără aceste informații, viața, activitatea, personalitatea lui Blaga ar fi fost incompletă.. de aceea, subliniind atât uriașa ei însemnată, cât și truda și competența istoricului literar Pavel Țugui, Teodor Vărgolici scria: “ediția a fost elaborată cu răbdare și benedictin. Mai mult decât atât, ediția a implicat o muncă de Sisif, de rob de galere, cele peste o mie de pagini ale celor trei volume cuprinzând documente necunoscute până acum, pe care Pavel Țugui le-a copiat pur și simplu, cu mâna, de-a lungul a multor ani de trudă”⁵⁰.

Documentele diplomatice publicate de Pavel Țugui îl așază pe Lucian Blaga, alături de Nicolae Titulescu, dirigitorul politicii externe românești timp de aproape două decenii, în galeria marilor slujitori ai idealurilor de organizare și consolidare a păcii, înțelegerii, colaborării între popoare, fără a fi aderat și simpatizat cu vreun partid politic anume, întocmai ca și Titulescu, Blaga dovedește – în aprecierea evenimentelor și acțiunilor politice – criterii profund raționaliste și umaniste, având la bază principii democratice, idealul de libertate, egalitate și de independență al popoarelor “respingerea violenței și dictatului ca mod de guvernare, condamnarea fanatismului și intoleranței de orice natură ar fi ele, egalitatea și respectul între popoare și grupuri etnice, umanismul, liberalismul și respectul legii și al drepturilor cetățenești, devotamentul față de patrie și poporul român”⁵¹, ca și față de pacea și progresul omenirii.

Fixarea și ilustrarea dimensiunilor diplomatice ale poetului și filosofului Blaga capătă și semnificația unui mesaj înalt peste vreme: pentru a avea o imagine cât mai veridică în lume, România trebuie să fie reprezentată în aparatul diplomatic în străinătate de oamenii cei mai valoroși și onești, de cei mai de seamă mesageri ai vieții sale spirituale.

Dintre lucrările lui Pavel Țugui, care completează cu noi documente inedite imaginile unor personalități de seamă ale culturii românești menționăm, în ordine cronologică, încă două volume importante. Primul este *Eminescu – Creangă. Documente biografice inedite* (1996)⁵². “cartea are – așa cum evidențiau specialiștii – în primul rând, o certă valoare istorico-literară, sub aspect documentar, circumscris în sfera biografiei, dominantă fiind comunicarea de date noi, de elemente inedite”⁵³; acestea se referă fie la membrii familiei Eminescu, pe linie maternă⁵⁴, fie “la biografia lui Ion Creangă, acolo unde ea prezintă, pentru cei mai mulți cercetători ai acestuia, locuri albe”⁵⁵; în acest fel, Pavel Țugui realizează “un pasionant roman documentar, dialogul cu documentele autentice și cu interpretii anteriori ai lor fiind condus autoritar și în limitele discuției elegante”⁵⁶.

Cel de-al doilea volum, mai semnificativ, atât prin conținutul, care îmbină reconstituirea obiectiv-memorialistică, însoțită de documente inedite, cât și prin tematica majoră, ostracizarea, în prima fază, apoi recuperarea de către regimul totalitar (ivit și sprijinit de trupele sovietice de ocupație) a creațiilor lui Arghezi, Blaga și Călinescu – cu relevarea și demonstrarea rolului lui Pavel Țugui în risipirea suferințelor și nedreptăților impuse de detractorii și dușmanii lor acestor “demiurghi ai spiritualității poporului român”⁵⁷. Volumul este intitulat *Amurgul demiurgilor: Arghezi, Blaga, Călinescu. Dosare literare* (1998). Contemporanii au primit cartea cu un vădit interes: “O bună parte din “materia” acestui util și interesant volum – scria cotidianul “Adevărul” – este scoasă din caietele de notițe ale unui activist inimos și cu dragoste de carte, care a încercat să se opună, pe măsura puterilor lui, experiențelor “liniei cominterniste, antinaționale și antiromânești” din politica generală a țării, cu grave și ireparabile consecințe pentru știința și cultura națională”⁵⁸. Mai riguros și, rezumând semnificația și ineditul cărții, criticul și istoricul literar Nicolae Manolescu constata că “domnul Pavel Țugui privește lucrurile dintr-o perspectivă diferită de aceea a majorității revizuirilor actuale și anume, punând accentul nu pe colaboraționismul intelectualilor români din regimul comunist, ci pe eforturile regimului însuși de a-i “recupera”. Lucrând la secția de știință și cultură a CC al PMR, al cărei șef a fost din 1955, autorul cărții a luat parte (și a contribuit în bună măsură) la schimbarea atitudinii oficialităților comuniste față de Arghezi și de alții. Punctul său de vedere este, așadar, explicabil. Documentele și mărturiile d-lui Țugui clarifică atât cauzele excluderii în 1948 a poetului *Cuvintelor potrivite* din viața literară, cât și pe cele ale “reabilitării” lui complete în 1955”⁵⁹.

Un alt slujitor al scrisului contemporan, clujeanul Constantin Cubleşan, de la “Steaua” decelează foarte exact sensul și veridicitatea cărții: “Fost activist de marcă în aparatul de partid, pe tărâm ideologic-cultural, vreme de un deceniu, Pavel Țugui demonstrează tocmai aceea ce a demonstrat pentru durata întregii perioade a socialismului, anume că au existat oameni lucizi, raționali, cu conștiința reală a valorilor naționale, care s-au străduit, cu o strategie a pașilor marșanți, probabil singura posibilă în condițiile epocii, de la locul unde se aflau, să readucă la cumpănă dreaptă, înțelegerea rosturilor culturii românești, ceea ce zeloșii partinici distrugau cu voința unei uri, cunoscute și recunoscute, a neputinței ridicată împotriva performanței autentice”⁶⁰.

Într-adevăr, semnificația cărții este dintre cele mai complexe, iar conținutul – dintre cele mai captivante și mai incitante. Dezvăluind, cu probe documentare indubitabile acțiunile și mașinațiunile unor impostori și detractori ca Leonte Răutu, Mihail Roller, Ion Vitner – care, dețineau frânele conducerii în politica ce privea domeniul cultural-ideologic – autorul se implică direct și adânc în demascarea și înlăturarea criteriilor aberante, proletcultiste, staliniste, de triere și apreciere a valorilor; “amurgul” demiurgilor Arghezi, Blaga, Călinescu – amurg doar în ceea ce privește vârsta lor biologică – devine, de fapt, prin renașterea și revenirea creațiilor lor în centrul valorilor spirituale nemuritoare, triumful poporului român asupra încercărilor staliniste și comuniste, ajutate de elementele alogene strecurate în structurile politice conducătoare, de-a-i schimba și denatura matricea individualității sale; cartea dezvăluie începutul revenirii românismului la albia evoluției sale firești. Ceea ce s-a întâmplat în decembrie 1989 își are, așadar, rădăcinile într-un

proces complex, subteran, îndelungat, început în anii la care se referă această carte. În același timp este vorba, totodată, de o scriere – cheie pentru înțelegerea vieții, activității și personalității lui Pavel Țugui. Acesta era exclus din partid și din funcțiile de conducere de indivizi ca Ion Vitner și Mihail Roller, în anii în care regimul se vedea obligat – tocmai la stăruința și perseverența unor oameni onești ca Pavel Țugui – să “recupereze” trei dintre titanii vieții culturale românești Blaga, Arghezi, Călinescu. Sacrificarea lui Pavel Țugui marca un real triumf în afirmarea și statuarea unor criterii mai drepte de promovare și evaluare a creațiilor spirituale autohtone, un început de punere sub semnul întrebării și al reprobării “valorilor” realismului socialist.

O altă categorie de lucrări ale lui Pavel Țugui se referă la istoria Bucovinei. Ca fiu al acestei provincii cu destin mioritic, Țugui s-a aplecat cu dragoste, seriozitate și mare responsabilitate asupra necesității de-a cerceta și apăra adevărul istoric al nefericitei Bucovine. Lucrările sale vizează și de această dată cu predilecție aspecte, probleme, momente, procese și fenomene de ordin cultural.

Astfel, în *Contribuții la o istorie a mișcării culturale-științifice din ținuturile bucovinene*⁷⁰, Pavel Țugui analizează două aspecte esențiale din viața culturală a provinciei: apariția și activitatea societăților culturale până la 1866 și prezența, inițiativele și preocupările unor intelectuali bucovineni în cadrul Academiei Române, de la înființare, în 1866 și până la 1900. Apariția, dezvoltarea și afirmarea unei elite a românilor bucovineni s-a făcut în climatul preluării tradițiilor iluministe din zonă, prin contactul cu unii reprezentanți ai Școlii Ardelene, ca Ion Budai-Deleanu, Anton de Marki etc., prin continuarea, în noile condiții istorice a circulației cărților românești, a reluării muncii de creație în zonă, ale aplicării reformelor iosefine, a revitalizării activității culturale în centrele mănăstirești de-aici; Vasile Balș, Teodor Racoce, Vasile Cantemir, sunt doar câțiva din reprezentanții mișcării culturale în anii de până la 1848. În 1846 apărea aici și prima societate culturală. Revoluția de la 1848 marca și o nouă etapă în afirmarea și dezvoltarea activității culturale. Activitatea gazetei “Bucovina” (1848-1850), crearea celei dintâi catedre de limba și literatura română la Cernăuți, al cărei titular devenea, prin concurs, cărturarul și patriotul transilvănean Aron Pumnul, activitatea Hurmuzăcheștilor, contactul cu căpeteniile revoluționare din Moldova, Transilvania și Muntenia au înlesnit înființarea Reuniunii române de lectură în 1862 și apoi, la scurtă vreme, în 1865, a Societății pentru Cultura și Literatura română în Bucovina, care devine un fel de “parlament” neoficial al românilor bucovineni – punând la ordinea zilei principalele imperative ale apărării și afirmării ființei naționale a locuitorilor din această provincie.

În cea de-a doua parte a lucrării sale, Pavel Țugui stăruie într-o “privire critică asupra contribuției intelectualității bucovinene la înființarea și dezvoltarea Academiei Române (1866-1900)”, analizând propunerile și preocupările lui I.G. Sbiera pentru unificarea ortografiei române, rolul lui Alecu Hurmuzachi, în combaterea ideologiei cosmopolite și apărarea individualismului național, contribuția lui Eudoxiu Hurmuzachi la fondarea monumentalei colecții de documente, care îi poartă numele și la dezvoltarea istoriografiei românești moderne, prezența altor bucovineni – **Dimitrie Petrino, Dimitrie Onciul, T.V. Stefanelli, Dimitrie Dan, Simeon Florea Marian**. Fără a-și propune o elucidare exhaustivă ale ambelor aspecte, lucrarea sa constituie, pentru data la care a fost elaborată și publicată, 1977, un început novator și temerar despre o istorie atunci interzisă oficial.

Pe linia valorificării moștenirii culturale a Bucovinei, atât de bogate și încă extrem de puțin cunoscute, Pavel Țugui a alcătuit și publicat într-un volum amplu, de peste 500 de pagini, lucrarea lui I.G. Sbiera, *Povești și poezii populare românești*⁶². Filolog, istoric și istoric literar, folclorist și membru fondator al Societății literare din 1866, devenită în 1867 Academia Română, I.G. Sbiera a fost continuatorul lui Aron Pumnul, oficial din 1866 (dar, chiar din anii anteriori, când înaintașul său era bolnav) la catedra de limba și literatura română până în 1871, bibliotecar, doctor în filosofie, apoi, din 1875 profesor la Universitatea din Cernăuți timp de 31 de ani, până la 1906, când în locul său, după pensionare, a venit Sextil Pușcariu; el s-a implicat și a dominat în activitatea culturală a

Bucovinei aproape o jumătate de veac, stingându-se la 22 octombrie 1916 – Pavel Țugui îi analizează activitatea multilaterală, meritele, dar și limitele, într-o micromonografie cvasiexhaustivă, de peste 50 de pagini, la începutul volumului, selectând și redând cititorilor din actuala generație, una dintre cele mai durabile laturi ale activității sale, aceea de folclorist. Evidențiind că, pentru acest cărturar “creația populară a constituit universul spiritual, în care a crescut și a trăit, precum și sursa fonică a viziunii sale estetice și etice asupra lumii”⁶³. Pavel Țugui relevă preocupările stăruitoare ale lui I.G. Sbiera în acest domeniu de-a lungul întregii sale vieți; publicarea, în 1886, a volumului de *Povești populare românești* – apreciată ca “una dintre primele culegeri de proză populară” care se remarcă prin “bogăția și varietatea subiectelor”, din care unele “cu caracter de unicitate”, prin “limba populară, țărânească”, adevărat tezaur, în care se păstrează “parfumul și culoarea inimitabilă din paginile vechilor hrisoave și cronic moldovenești”⁶⁴; de o valoare inestimabilă sunt și *Cântecele populare*, apărute inițial în “Foaia Societății pentru Cultura și Literatura română” (1865-1869), în care se regăsește motivul mioritic, unele arhetipe ale versurilor populare scrise de Eminescu (între care *Ce te legeni codrule...*) și care sunt extrem de valoroase mai ales pentru “acuratețea limbii”⁶⁵. Așezându-l pe I.G. Sbiera în contextul exact al culturii românești din Bucovina, Pavel Țugui săvârșește, propunând, totodată, confrăților săi de breaslă, cu tact și eleganță cărturărească și un act justițiar, reparatoriu, pentru că, conchide el, după o amplă și convingătoare argumentație “I.G. Sbiera a avut nenorocul să rămână o figură provincială, iar din pricina deprinderilor sale rigide și cam arhaice, s-a încetățenit convingerea, chiar și în locurile sale natale, că este depășit de istorie și inaccesibil pentru omul modern. Dar, această prezumție trebuie, în bună măsură corectată, deoarece I.G. Sbiera ni se înfățișează ca un eminent învățat și cărturar, pilduitor prin munca, energia și curajul cu care a făcut câteva lucrări ce fac cinste culturii românești”⁶⁶.

Dorind să ofere cititorului de rând și specialistului o carte cu texte – documentare exhaustive despre **Eminescu** ca elev la Cernăuți și student la Viena, Pavel Țugui a elaborat și publicat volumul T.V. Stefanelli, Radu I. Sbiera, Samoil I. Isopescu, *Amintiri despre Eminescu. Profesori și colegi bucovineni ai lui Eminescu*⁶⁷. Pe lângă *Amintirile* lui T.V. Stefanelli, cartea include: actele școlare privind frecventarea lui Eminescu la școala primară și liceul din Cernăuți, date biografice despre învățătorii și profesorii poetului, despre colegii lui din Bucovina, despre gazdele sale din Cernăuți, despre “alți bucovineni cunoscuți de Eminescu” și “alți studenți români, amici” ai poetului, observații asupra școlarității și debutului literar al poetului, cu concluzii personale detaliate asupra unor probleme controversate sau elucidate parțial de eminescologi. Plină de detalii – care uneori devin copleșitor de multe și inutile – cartea s-a voit o culegere doctă, cuprinzând tot ce se știe până astăzi despre o astfel de temă. Istoricul literar Pavel Țugui propune și îndreptarea unor “nedreptăți”, între care: elaborarea unei lucrări monografice și “un unic loc la Muzeul de artă al României” pentru Epaminonda Bucevschi, unul din marii artiști plastici ai Bucovinei, uitat pe nedrept și, totodată, adunarea într-un “volum selectiv” a scrierilor literare ale lui Vasile Bumbac⁶⁸, un alt “nedreptățit”. Dacă aceste sugestii sunt întru totul îndreptățite, ne apare cel puțin naivă, dacă nu și hazlie ideea că “Chibici Revneanu merită un loc în istoria literaturii române și numai pentru că a fost cel mai devotat prieten al lui Eminescu din adolescență și până în anii întunecați ai suferinței și durerii”⁶⁹ – lucru pentru care, credem, simpla menționare a sa, printre prietenii poetului, este suficientă.

Lui Pavel Țugui i se mai datorează și un alt act cultural cu semnificații majore pentru Bucovina și recuperatoriu: publicarea, în 1999, a volumului lui Iulian Vesper *Memorii*⁷⁰. Fixând, în *Prefață* locul și rolul, individualitatea, originalitatea și însemnătatea lui Iulian Vesper în literatura interbelică din Bucovina, în special, și din România întregită, în general, evidențiind elementele viabile și durabile ale celui ce ne-a lăsat volumele de versuri *Echinox în odăjdii*, *Constelații*, *Izvoare*, *Poezii*, *Ascultând nopțile*, *Al treilea orizont*, romanele *Primăvara în Țara Fagilor*, *Glasul* și traducerea capodoperei finlandeze *Kalevala*, Pavel Țugui ne oferă mărturiile și judecata lui Iulian

Vesper despre factorii și etapele formării sale intelectuale și artistice, atmosfera literară din Bucovina de după Marea Unire și România anilor 1920-1980, sinuozitățile și dificultățile cu care s-a confruntat, personalitățile cu care s-a aflat în legătură directă și, în ansamblu, elementele cele mai reprezentative după care îi putem cunoaște și aprecia cât mai complet și nuanțat viața, activitatea, personalitatea.

*

La cei 78 de ani împliniți, Pavel Țugui se înfățișează în deplinătatea puterilor fizice și spirituale, demn, liniștit, cu fruntea sus, drămluindu-și cu grijă clipele de răgaz între ademenitoarea lume a cărților și truda migăloasă, pasionată, stăruitoare, de continuare a investigațiilor în arhive. Sub tâmpla sa frământată și pe masa de lucru a domniei sale prind viață noi proiecte. Are încă și o arhivă personală, bogată, diversă, care se cere explorată, confruntată, completată cu documentele vremii, care acum au devenit istorie.

Cuvântul **istorie** are în mintea fiecăruia dintre noi rezonanțe extrem de diferite. Poate cei mai mulți privesc istoria ca pe ceva intangibil, imuabil, inabordabil. În realitate, fiecare individ e un element constitutiv al istoriei – eforturile sale într-o direcție sau alta, zbaterile de-a lungul unei vieți se regăsesc mai mult sau mai puțin distincte ori integrate în strădaniile mulțimii imense și anonime.

Scrutându-și anii, Pavel Țugui își poate revedea, în tăcere, urmele propriilor strădanii. Ele se constituie în cel puțin două componente distincte, care se regăsesc în istorie: puterea de-a fi luptat să schimbe lucrurile care erau antidemocratice, antinaționale, inumane, iraționale, potrivnice progresului – și care se puteau schimba: de a nu fi avut întotdeauna răbdarea de-a se adapta lucrurilor care nu se pot schimba, dar și înțelepciunea de-a-și fi găsit echilibrul în munca intensă de cărturar, de istoric literar – lăsând prin scrisul său, articole, studii, cărți, o fâșie de lumină veșnică pe care timpul și generațiile următoare o vor analiza și evalua, dându-i prețul care i se cuvine.

Colectivul redacției “Codrul Cosminului” îi urează lui Pavel Țugui aceeași stăruitoare și perseverentă energie și putere de muncă, mulți ani!

NOTE:

1. Pavel Țugui, *Amurgul demiurgilor. Arghezi, Blaga, Călinescu. Dosare literare*, Editura Floarea Darurilor, București, 1998, p. 30.
2. Idem, *Autobiografie. bibliografie*, mss., p. 28.
3. *Ibidem*, p. 28 și 47.
4. “Gazeta învățământului”, nr. 555/4 martie 1960.
5. “Cronica”, Iași, III, nr. 5 (104), 3 februarie 1969.
6. “Ramuri”, VIII, nr. 6 (86), 15 iunie 1971.
7. “Manuscriptum”, XI, nr. 2 (39), 1980.
8. “Ramuri”, XVII, nr. 10 (196), 15 octombrie 1980.
9. “Convorbiri literare”, 1981, p. 85-89.
10. “Manuscriptum”, XVII, nr. 1 (62), 1986, p. 98-103.
11. “Codrul Cosminului”, nr. 2 (12), 1996, p. 440-464.
12. “Analele Bucovinei”, IV, nr. 1, 1997, p. 217-239.
13. “Ramuri”, X, 42 (104), 15 februarie 1973.
14. “Analele Universității din Craiova”, seria “Istorie, filologie, geografie”, III, 1975.
15. “Revista de istorie și teorie literară”, tom 25, nr. 3, 1975.
16. Idem, tom 27, nr. 3/1978.
17. Idem, tom 36, nr. 3-4/1988.

18. "Academica"
19. "Analele Universității din Craiova", seria "Istorie, filologie, geografie", I, 1972
20. "Academica", II, nr. 4 (16), 1992, p. 4-5; "Steaua", nr. 3-4/1993, p. 48-53.
21. Idem, II, nr. 9 (21), 1992, p. 5-7.
22. "Ramuri", XIV, nr. 4 (154), 15 aprilie 1977.
23. "Manuscriptum", IX, nr. 2 (31), 1978.
24. "Revista de istorie și teorie literară", XXXI, nr. 4/1983, p. 58-64 și nr. 1/1984, p. 116-119.
25. "Revista Fundației Drăgan", nr. 5-6/aprilie 1989, Roma, p. 340-366 și "Gând Românesc", Alba-Iulia, I, nr. 1/septembrie 1990, p. 11 și nr. 2/octombrie 1990, p. 11.
26. "Ramuri", XIII, nr. 2 (140), 15 februarie 1976.
27. "Analele Bucovinei", IV, nr. 1/1997, p. 217-239.
28. "Revista de etnografie și folclor", tom 39, nr. 3-4/1994, p. 279-297.
29. "Analele Bucovinei", I, nr. 1/1994, p. 99-111.
30. *Culegere de texte literare și didactico-științifice pentru clasele I-V* (în colaborare), Editura Didactică și Pedagogică, București, 1971 și ediția a II-a, revăzută și adăugită în 1973.
31. *Culegere de texte literare pentru clasele I-II*, vol. I (în colaborare), E.D.P., București, 1977 și vol. II (în colaborare), E.D.P., București, 1980.
32. Iorgu Iordan, *Limba română literară. Studii și articole*, texte alese și note de Pavel Țugui și I. Trăistaru, Editura "Scrisul Românesc", Craiova, 1977.
33. Grigore H. Granda, *Scrieri*, Prefață, text ales și stabilit, note de Pavel Țugui, Editura Minerva, Colecția Restitutio, 1975.
34. Grigore H. Granda, *Omul și opera*, Editura "Scrisul Românesc", 1977, 284 pagini + 8 ilustrații.
35. George Muntean, "Revista de istorie și teoria literaturii", tom 27, nr. 3/1978.
36. M. Cosmescu, *Limba și literatură*, vol. I/1976.
37. George Muntean, *op. cit.*
38. Alice Călugăru, *Scrieri*, Ediție îngrijită, prefață, note, comentarii, bibliografie de Pavel Țugui. Traducerea romanului *La tunique verte*, de Virgil Tiberiu Spănu, Editura Minerva, București, 1987.
39. Z. Ornea, "România literară", nr. 24/11 iunie 1987.
40. Al. Piru, *Scânteia tineretului. Supliment literar-artistic*, nr. 18/7 mai 1988.
41. Dumitru Ciurezu, *Sus la nunta stelelor*, ediție îngrijită, cronologie, note, comentarii și bibliografie de Pavel Țugui și Constantin Matei; postfață de Al. Piru, Editura "Scrisul Românesc", Craiova, 1994.
42. Ovidiu Ghidiriuc, *Un mare poet oltean: Dumitru Ciurezu*, "Cuvântul libertății", Craiova, 21 ianuarie 1996.
43. P. Stoica, "Dreptatea", nr. 137/22 iulie 1990.
44. Gabriela Omăt, "România literară", nr. 22/7 iulie 1990.
45. Eugen Simion, "România literară", nr. 23/7 iulie 1990.
46. A.E. Baconsky, *Biserica Neagră*, Roman, Ediția a III-a îngrijită și *Câteva lămuriri*, de Pavel Țugui, Editura Eminescu, București, 1995.
47. Lucian Blaga, *Din activitatea diplomatică. Rapoarte, articole, scrisori, cereri, telegrame – anii 1927-1938*, vol. I, II, III, Ediție îngrijită, Cuvânt înainte, note, indice de nume și Postfață de Pavel Țugui, Editura Eminescu, 1955.
48. "Adevărul", nr. 1559/10 mai 1995.

49. Pavel Țugui, *Cuvânt înainte* la vol. Lucian Blaga, *Din activitatea diplomatică...*, vol.1, p. 8.
50. Teodor Vârgolici, *Activitatea diplomatică a lui Lucian Blaga*, "Adevărul literar și artistic", nr. 277/16 iulie 1995.
51. Pavel Țugui, *op. cit.*, p. 26.
52. Idem, *Eminescu – Creangă. Documente biografice inedite*, Editura Vestala, București, 1996.
53. "Adevărul literar și artistic", nr. 357/23 februarie 1997.
54. "Steaua", nr. 2-3/februarie 1997.
55. Idem, nr. 8/august 1997.
56. "Literatorul", nr. 1-2/ianuarie 1998.
57. Pavel Țugui, *Amurgul demiurgilor: Arghezi, Blaga, Călinescu. Dosare literare*, Editura "Floarea Darurilor", București, 1998.
58. "Adevărul", nr. 2409/24 februarie 1998.
59. Nicolae Manolescu, "România literară", nr. 10/18-24 martie 1998.
60. Constantin Cubleșan, "Steaua", nr. 4-5/aprilie-mai 1998.
61. Retrografia Universității din Craiova, 1977, 51 pagini.
62. Editura Minerva, București, 1971, 530 pagini.
63. I.G. Sbiera, *Povești și poezii populare românești. Prefață*, de Pavel Țugui, p. XXXVIII.
64. *Ibidem*, p. XLVIII.
65. *Ibidem*, p. LI-LII.
66. *Ibidem*, p. LIV.
67. Lucrarea apare sub acest titlu la Editura "Scriul Românesc", Craiova, 1996, 328 pagini, după ce cu aproape două decenii în urmă autorul o oferise Editurii "Junimea" și refuzat fiind în 1983 o publică în două lucrări distincte în Retrografia Universității din Craiova – vezi *Notă asupra ediției citate*, p. 5-7.
68. *Vol. citat*, p. 222 și 229.
69. *Ibidem*, p. 232.
70. Iulian Vesper, *Memorii*, Ediție îngrijită și Prefață de Pavel Țugui, Editura Saeculum, București, 1999, 190 pagini.